

УДК 330.322:658:631

Щербакова А.С.
*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри менеджменту
Національного університету водного господарства та природокористування*

МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В АГРАРНІ ПІДПРИЄМСТВА НА МЕЛІОРОВАНИХ ЗЕМЛЯХ ЯК ШЛЯХ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

MECHANISMS OF INCENTIVES THE INVESTMENT ATTRACTION IN AGRICULTURAL ENTERPRISES ON RECLAIMED LANDS AS A WAY OF IMPROVING THE COMPETITIVENESS OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано актуальність залучення інвестицій в аграрні підприємства, що господарюють на меліорованих землях. Розглянуто сучасний стан розвитку галузі АПК, проаналізовано фінансування галузі. Запропоновано організаційно-економічний механізм залучення інвестицій в аграрні підприємства, що господарюють на меліорованих землях, який передбачає створення нових інвестиційних та інноваційних структур, орієнтованих на обслуговування аграрних товаровиробників.

Ключові слова: механізм, інвестиції, стимулювання, аграрні підприємства, конкурентоспроможність, меліоровані землі.

АННОТАЦИЯ

В статье обоснована актуальность привлечения инвестиций в аграрные предприятия, хозяйствующие на мелиорированных землях. Рассмотрено состояние развития АПК, проанализировано финансирование отрасли. Предложен организационно-экономический механизм привлечения инвестиций в аграрные предприятия, хозяйствующие на мелиорированных землях, который предусматривает создание новых инвестиционных и инновационных структур, ориентированных на обслуживание аграрных товаропроизводителей.

Ключевые слова: механизм, инвестиции, стимулирование, аграрные предприятия, конкурентоспособность, мелиорированные земли.

ANNOTATOIN

In the article the relevance of investment attraction in agricultural enterprises on reclaimed lands is grounded. The current state and financing of agriculture has been considered and analyzed. The organizational and economic mechanism of investment attraction in agricultural enterprises on reclaimed lands, which involves the creation of new investment and innovative structures, is proposed.

Keywords: mechanism, investment, incentives, agricultural enterprises, competitiveness, reclaimed lands.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України в умовах подолання кризових явищ об'єктивною необхідністю стає пошук нових напрямів економічного зростання, які б дали змогу підвищити ефективність діяльності підприємств. Упровадження інвестиційно-інноваційної моделі економічного зростання дасть змогу зменшити перекося в економіці, підвищити якісні та кількісні показники господарської діяльності підприємств, залучити інвестиції для підвищення ефективності діяльності тощо.

Для підвищення конкурентоспроможності як підприємств, так і держави необхідною умовою є активізація інвестиційної діяльності, яка дасть можливість залучити необхідні ресурси для подальшого розвитку та модернізації, а

також реалізувати стратегічні напрями діяльності. Управління інвестиційною діяльністю аграрних підприємств в умовах формування ринку земель набуває всебічної актуальності у зв'язку з такими об'єктивними чинниками, як екологізація попиту, постійне зростання цін на сільськогосподарську продукцію та сільськогосподарські землі, реформування відносин між аграрними природокористувачами та організація нових форм господарювання, необхідність регулювання водного режиму більшості сільськогосподарських земель організаціями, що здійснюють експлуатацію меліоративних систем України. Необхідність залучення інвестиційних ресурсів у водогосподарську сферу та аграрні підприємства зумовлюється гострою потребою в оновленні матеріально-технічної і технологічної баз, реструктуризацію основних засобів, низкою еколого-економічних питань, що надасть можливість товаровиробникам нарощувати обсяги виробництва сільськогосподарської сировини, поліпшувати умови праці, виробляти конкурентоспроможну продукцію, підвищуючи продуктивність праці [1, с. 61].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інвестиційній проблематиці приділяється значна увага в працях таких зарубіжних учених, як Бейлі Д., Бернс В., Гітман Л., Джонк М., Кейнс Дж., Шарп У. та ін. Вагомий внесок у розвиток економіки аграрних підприємств та водогосподарських організацій роблять численні теоретичні та практичні дослідження Бланка І.А., Гайдучього А.П., Голяна В.А., Гуменюка В.Я., Дем'яненка М.Я., Кисіля М.І., Кожушка Л.Ф., Кропивка М.М., Крупки Я.Д., Лайко Г.П., Лапіна Є., Майорової Т.В., Пасхавера Б.Й., Пересади А.А., Підлісецького Г.М., Саблука П.Т., Сохничя І.Я., Хвесика М.А. та ін. Дослідження науковців охоплюють цілу низку питань, пов'язаних з ефективним залученням інвестицій та формуванням сприятливого інвестиційного клімату в аграрних підприємствах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових праць і значні досягнення в теорії і практиці інвестування, є низка питань, які залишаються постійним об'єктом дискусій.

До них слід віднести формування та реалізацію механізмів стимулювання інвестиційної діяльності аграрних підприємств, особливо тих, що господарюють на меліорованих землях.

Мета статті полягає у розробці рекомендацій щодо стимулювання надходження інвестицій в економіку аграрних підприємств, а також у формуванні організаційно-економічного механізму стимулювання залучення інвестицій в аграрні підприємства, що господарюють на меліорованих землях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Агропромисловий сектор економіки є важливим джерелом економічного зростання країни. Так, Саблук П.Т. [2] зазначає, що аграрний сектор вимагає більш прискіпливої уваги, адже, будучи економічною базою розвитку сільських територій, де проживає третина населення країни, він дає значну частку ВВП, при цьому потенційно є одним із найбільш перспективних експортоорієнтованих секторів економіки України. Агропромисловий комплекс (АПК), за даними Світового банку [3], забезпечує надходження 11,8% ВВП країни при незначному фінансуванні основних засобів, державних програм і проектів. Питома вага капітальних вкладень в АПК в загальному обсязі інвестицій в економіку України в 2015 р. становила 11,1%.

Незважаючи на позитивні зміни в економіці країни, сільськогосподарське виробництво знаходиться в кризовому стані, що є результатом непрофесійної економічної політики держави, починаючи з відсутності дієвих, економічно

обґрунтованих програм, концепцій розвитку АПК і закінчуючи мізерним бюджетним фінансуванням цієї галузі економіки [4; 5]. Оскільки від розвитку АПК залежить продовольча, енергетична безпека, функціонування експортного потенціалу країни, виникає необхідність переходу АПК до функціонування на інноваційних засадах. Важлива роль у забезпеченні сталого ведення землеробства належить передовим технологіям зрошування та осушування земель, які сприяють зниженню залежності аграрного виробництва від природно-кліматичних умов, дають можливість отримувати сталі врожаї. Проте на даний час меліоровані землі в Україні використовуються неефективно [6; 7]. Вкладення інвестиційних ресурсів в такі підприємства дасть можливість вирішити низку стратегічно важливих завдань, зокрема: забезпечити продовольчу безпеку країни, зменшити залежність сільського господарства від природно-кліматичних умов, забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках тощо.

Таким чином, на нашу думку, для підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств на меліорованих землях слід формувати інституціональну основу переходу до сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, законодавчо-нормативну базу оцінювання вигод від взаємодії водогосподарських підприємств та сільськогосподарських організацій, що передбачатиме: вдосконалення взаємодії інститутів економічного регулювання

----- структури і заходи, пропонувані для створення й розробки

Рис. 1. Організаційна складова механізму стимулювання інвестиційної діяльності аграрних підприємств та водогосподарських організацій на меліорованих землях

Джерело: розроблено автором

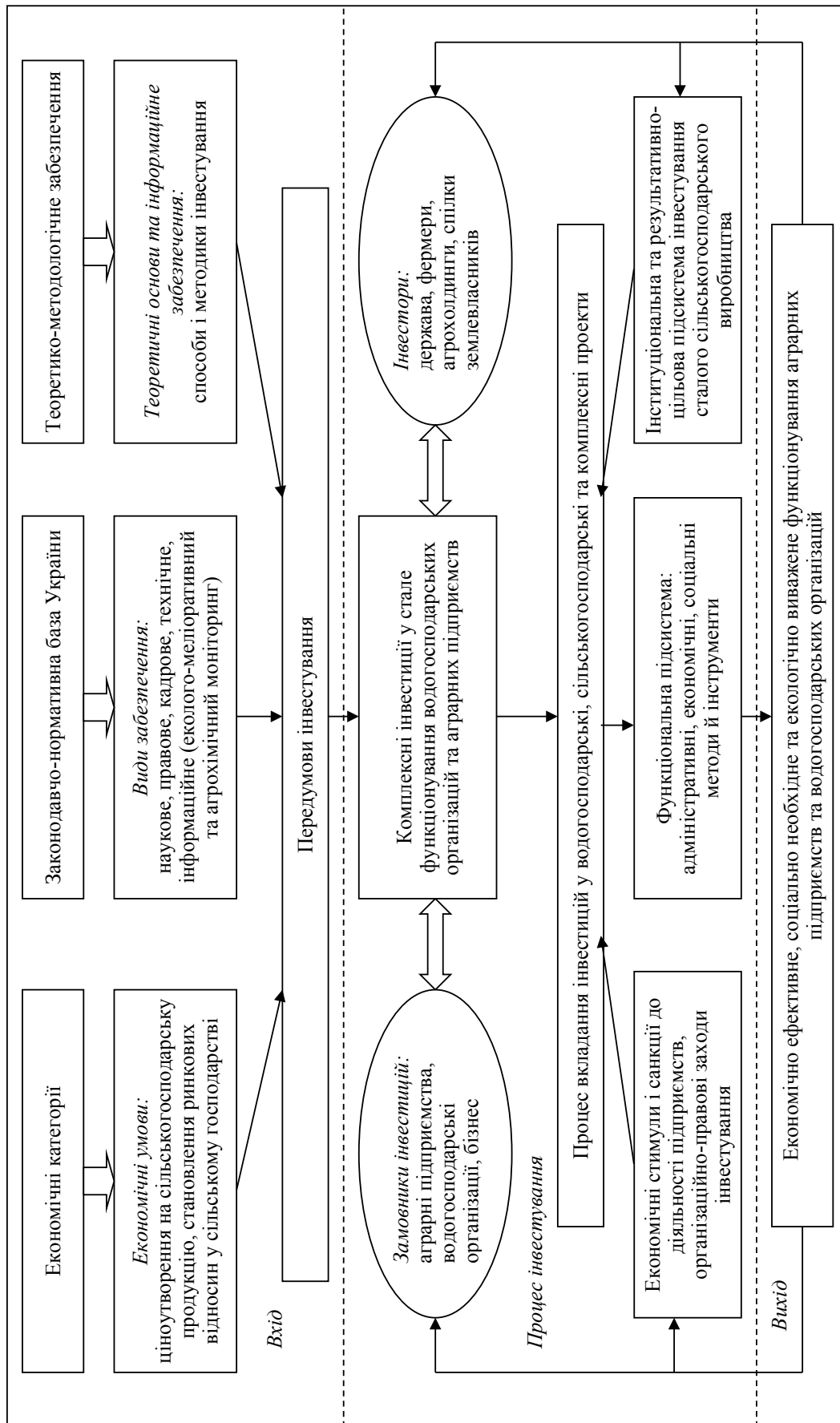

Рис. 2. Організаційно-економічний механізм залучення інвестицій в аграрні підприємства, що господарюють на меліорованих землях

Джерело: розроблено автором

процесів аграрного природокористування та охорони довкілля; залучення інвестицій для формування АПК у єдиній інституціональній системі – виробників сільськогосподарської продукції; формування інституту оцінювання інвестиційної привабливості та екологічного аудиту рівня господарського навантаження на локальні та регіональні агроєкосистеми, обґрунтування спеціалізації сільськогосподарського підприємства; формування нових підходів до державних програм комплексного фінансування інноваційно-інвестиційного розвитку АПК і водогосподарської сфери.

В Україні існує проблема не лише дефіцитності інвестиційних ресурсів, а й нераціонального їх використання. Наразі інвестиції переважно спрямовуються у сфери з високою нормою прибутковості і швидким кругообігом капіталу. Обсяги фінансування, наприклад водного господарства та АПК, є незначними порівняно з іншими галузями (у 2015 р. обсяг інвестицій в АПК склав 11,1% від загального обсягу, тоді як в промисловість – 33,5% від загального обсягу). На даний час спостерігається зниження обсягів фінансування водного господарства за всіма програмами, що відбивається на стані виробничих комплексів водогосподарських підприємств та не створює об'єктивних умов залучення інвестицій із різних джерел.

Тому, на нашу думку, для реалізації заходів зі стимулювання залучення інвестицій аграрними підприємствами необхідний адекватний організаційно-економічний механізм, який охоплює його основні складові та орієнтований на оновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств та водогосподарських організацій на новій, інноваційній основі, що дасть змогу забезпечити ефективне виробництво. Під організаційно-економічним механізмом стимулювання залучення інвестицій в аграрні підприємства, що господарюють на меліорованих землях, слід розуміти сукупність інституцій, принципів, правил, а також заходів, спрямованих на організацію ефективного аграрного виробництва, розширення їх виробничих та фінансових можливостей. Організаційна складова механізму стимулювання інвестиційної діяльності аграрних підприємств та водогосподарських організацій на меліорованих землях (рис. 1) передбачає взаємозв'язок існуючих інститутів для залучення інвестицій, а також створення нових організаційних форм та заходів.

Ключова ідея організаційно-економічного механізму базується на розробці нових програм залучення приватного капіталу в інноваційно-інвестиційний розвиток аграрних підприємств і водогосподарських організацій за допомогою залучення діючих державних і комерційних формувань та заходів (рис. 2).

Зокрема, запропонований механізм включає такі складові елементи:

- організаційні: формування і розвиток таких спеціалізованих інститутів, як корпора-

тивні та пайові інвестиційні фонди в сільському господарстві; у галузі гідромеліорації; сільськогосподарської нерухомості; венчурних агроінвестицій, а також кредитних кооперативів на обласному та районному рівнях;

- економічні: ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, становлення ринкових відносин у сільському господарстві, регулювання рівня прибутковості аграрного бізнесу; державна підтримка частини інвестиційної складової в прибутку; надання системи податкових пільг на суму інвестицій, укладених в інноваційні технології; розподіл частини інвестиційного ризику на державні корпорації тощо;

- законодавчо-нормативна база, яка включає наукове, правове, кадрове, технічне, інформаційне (еколого-меліоративний та агрохімічний моніторинг) забезпечення, що є підґрунтям для здійснення процесу інвестування коштів на осушування сільськогосподарських земель.

Основними інвесторами можуть виступати держава, фермери, агрохолдинги, спілки землевласників.

Економічні стимули та санкції щодо діяльності підприємств, організаційно-правові заходи інвестування, а також інституціональна та результативно-цільова підсистема інвестування сталого сільськогосподарського виробництва забезпечують укладання інвестицій у водогосподарські, сільськогосподарські та комплексні проекти. Інвестування здійснюється за допомогою адміністративних, економічних, соціальних методів та інструментів, в результаті яких на виході – економічно ефективне, соціально необхідне та екологічно виважене функціонування аграрних підприємств та водогосподарських організацій.

Для реалізації організаційно-економічного механізму необхідно створювати інвестиційні фонди з метою державної підтримки соціально значущих державних і регіональних інвестиційних проектів. Надання державної підтримки може здійснюватися в таких формах:

- спрямування коштів у статутні капітали юридичних осіб;

- співфінансування на договірних умовах, включаючи фінансування витрат на управління інвестиційним проектом, а також фінансування розробки проектної документації;

- надання державних гарантій під інвестиційні проекти, а також інших передбачених бюджетним законодавством способів забезпечення зобов'язань. Державні гарантії надаються комерційним організаціям, які беруть участь в інвестиційному проекті на користь кредитних організацій, включаючи організації з іноземними інвестиціями.

Серед даних форм підтримки великий інтерес представляють державні гарантії, розмір яких складає до 60% кредиторських засобів для реалізації інвестиційного проекту. При цьому дані гарантії надаються на термін дії зобов'язань, прийнятих особою, за якими нада-

ється державна гарантія, але не більше ніж на п'ять років.

Корпоративні та пайові інвестиційні фонди функціонують як комерційні організації, орієнтовані на максимізацію прибутку, внаслідок чого сільське господарство через низьку прибутковість залишається, як правило, поза сферою їх інтересів.

Фонди підтримки інновацій та інвестицій необхідно створити з метою сприяння широкому використанню досягнень науково-технічного прогресу вітчизняними підприємствами. Дані фонди можуть надавати такі послуги: фінансування фундаментальних досліджень, науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок в аграрній та водогосподарській сферах; організація співпраці з бізнесом; сприяння в становленні малих інноваційних компаній; забезпечення інноваційними технологіями сільськогосподарського виробництва; лізингове фінансування тощо.

Чинне законодавство України передбачає можливість формування двох типів фондів: корпоративних і пайових. Враховуючи, що пайовий фонд не є юридичною особою, кращим типом пропонується до створення інвестиційних фондів виступає корпоративний. Незважаючи на складнощі, пов'язані з реєстрацією випуску акцій корпоративним інвестиційним фондом, він дає змогу надалі залучати кошти як на біржовому ринку, так і на позабіржовому.

Пропоновані корпоративні інвестиційні фонди формують ресурси за рахунок: продажу акцій страховим компаніям, підприємствам переробки, кредитним організаціям; трансфертів місцевого бюджету. Реалізується програма гарантій для приватних інвесторів, які вкладають капітал в акціонерні інвестиційні фонди. Дані гарантії служать для забезпечення інтересів приватних інвесторів і встановлюють повернення коштів, які можуть здійснюватися в таких режимах при розпуску і припиненню акціонерних інвестиційних фондів: моментальне повернення – здійснюється протягом двох-трьох днів у розмірі 70% вкладених коштів; реструктуроване – кошти повертаються в розмірі повної вартості через півроку; повне – погашаються основна сума боргу і відсотки, але нижче рівня прибутковості державних цінних паперів протягом півтора-двох років. Одним із варіантів може бути використання меншої ставки НБУ, наприклад, якщо державний бюджет субсидує процентні виплати 2/3 облікової ставки НБУ, то прийняття на себе обласним бюджетом зобов'язання субсидувати 1/3 дасть змогу зменшити фінансове навантаження на аграрного виробника.

В Україні прийнята низка державних програм щодо інвестування сільськогосподарської галузі та меліорації земель. Так, у Загальнодержавній цільовій програмі розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 р. [8]

державна підтримка інвестиційної діяльності передбачена за такими основними напрямками: прямі капіталовкладення в будівництво, реконструкція та відновлення меліоративних систем; субсидування процентних ставок за інвестиційними кредитами, у тому числі з технічної модернізації сільського господарства. На нашу думку, у цій же програмі варто було б передбачити, що фінансування процентних ставок за рахунок коштів державного бюджету здійснюється за умови співфінансування з бюджетів областей у межах 1/3 облікової ставки НБУ, що діє на дату укладання договору кредиту (позики), а за кредитами і позиками – в межах 1/2, але не менше 1/3 облікової ставки НБУ, що діє на дату укладення договору кредиту (позики). У програмі не передбачається варіант, при якому регіон не в змозі здійснювати співфінансування субсидій на відшкодування частини витрат на сплату відсотків.

На нашу думку, це одне з серйозних упущень державної програми, спрямованої на вирішення масштабних завдань підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробництва. Проблема не в тому, що відсутній належний механізм реалізації міжбюджетних відносин між центром і регіоном, а в тому, що закладений у програму принциповий підхід не враховує особливостей сільськогосподарських регіонів країни, дотаційний характер бюджетів окремих суб'єктів господарювання, особливо на меліорованих сільськогосподарських землях.

Іншою формою організації є формування акціонерних інвестиційних фондів за рахунок регіональних бюджетів, коштів приватних інвесторів та участі інвестиційних приватних фондів. Ключовим елементом залучення приватних інвесторів (юридичних та фізичних осіб) виступають гарантії, які має право надавати інвестиційний фонд.

Створені в результаті науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт інноваційні технології надходять в аграрні підприємства за допомогою довгострокової оренди або через купівлю розробок інвестиційними фондами з подальшою передачею користувачу на умовах поділу продукції, створеної за рахунок нової технології. Такий підхід поряд з програмою державної підтримки сільського господарства, яка реалізується в рамках пріоритетного національного проекту, дає змогу і надалі істотним чином підвищувати приплив коштів на фінансування матеріально-технічного оснащення аграрних підприємств, які господарюють на меліорованих землях. Оскільки агрохолдинги орієнтовані переважно на обслуговування прибуткових великих і середніх аграрних підприємств, що мають достатню заставну базу, то для залучення малопробиткових і навіть збиткових аграрних підприємств у систему необхідно розробити спеціальний механізм залучення фінансово неспроможних аграрних виробників. Даний підхід

може полягати в такому: через спеціалізовану факторингову компанію набувається прострочена кредиторська заборгованість підприємств перед постачальниками. Тим самим аграрне підприємство має можливість долучитися до програм, що реалізуються агрохолдингами. Однак викуп його заборгованості і подальше фінансування зазначеними установами здійснюються за умови зворотного викупу через обумовлений період часу (п'ять років, сім років або більше) своїх зобов'язань уже у факторингової компанії і подальшого погашення заборгованості протягом трьох-п'яти років. При цьому протягом обумовленого періоду часу управління аграрними підприємствами здійснюється на принципах довірчого управління через керуючу компанію. Після закінчення цього періоду керівний склад формується згідно з установчими документами сільськогосподарської організації. Це дає змогу вирішити одну з проблем, пов'язану з фінансовим оздоровленням товаровиробників і підвищенням рівня ліквідності їх активів.

Висновки. Отже, освоєння організаційної складової механізму стимулювання інвестиційної діяльності аграрних підприємств та водогосподарських організацій на меліорованих землях вимагає прийняття комплексу нормативно-правових положень, насамперед на державному рівні, для створення необхідних організаційних, економічних та фінансових умов його реалізації. У найближчій перспективі можуть застосовуватися як окремі елементи цього підходу (наприклад, державна підтримка інновацій), так і його об'єднані блоки. У цілому реалізація стратегії підтримки інвестиційних процесів сільськогосподарських підприємств на меліорованих землях орієнтована на середньострокову перспективу.

Таким чином, використання запропонованого організаційно-економічного механізму стимулювання залучення інвестицій в аграрні

підприємства, що господарюють на меліорованих землях, дасть змогу залучити та освоїти інвестиції, а також здійснювати більш ефективне управління інвестиційним потенціалом аграрних підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Щербакова А.С. Шляхи забезпечення підтримки інвестиційних процесів сільськогосподарських підприємств на осушуваних землях / А.С. Щербакова // Економіст. – 2014. – № 1. – С. 60–64.
2. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій : [монографія] / П.Т. Саблук [та ін.] ; за ред. П.Т. Саблука, М.Ф. Кропивка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 450 с.
3. Agriculture, value added (% of GDP) The World Bank Group // World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS>.
4. Костирко І.Г. АПК України: проблеми відтворення та оновлення основного капіталу / І.Г. Костирко, Т.І. Топішко // Економічний простір. – 2008. – № 19. – С. 92–98.
5. Строченко Н.І. Глобалізація в агропромисловому комплексі / Н.І. Строченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – 2012. – Вип. 8(53). – С. 162–165.
6. Кожушко Л.Ф. Науково-практичні основи екологічного менеджменту осушуваних земель Полісся України : [монографія] / Л.Ф. Кожушко, П.М. Скрипчук. – Рівне : НУВГП, 2007. – 134 с.
7. Фроленкова Н.А. Еколого-економічне оцінювання в управлінні меліоративними проектами : [монографія] / Н.А. Фроленкова, Л.Ф. Кожушко, А.М. Рокочинський. – Рівне : НУВГП, 2007. – 257 с.
8. Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року : Закон України від 24.05.2012 р. № 4836-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4836-17>.